

Zenit om Italien 1970-72

Innehåll

Politisk kommentar: Klasskamp och vänsterpolitik i Italien.....	1
Det italienska kommunistpartiet under 1960-talet	9
Politisk kommentar: Italien efter valet 1972	22

Ur *Zenit* nr 16 1970

Politisk kommentar: Klasskamp och vänsterpolitik i Italien

Denna artikel ger en helt OK introduktion till klasskampsläget i Italien kring 1970, men samtidigt ger den en märkligt snedvriden bild av den revolutionära vänstern i Italien. Den tar utförligt upp *Il Manifesto* (som blev något av *Zenits* favorit), men missar i stort sett helt de viktiga organisationerna *Lotta Continua* och *Avanguardia Operaia* (den senare nämns men kallas *Vanguardia Operaio* och betecknas felaktigt som trotskistisk). I stället tar man upp de i stort sett betydelselösa bordigaisterna och nära en hel sida om några ”marxist-leninistiska” smågrupper utan något som helst inflytande – man undrar varifrån artikelförfattarna har fått sina uppgifter om förhållandena i den italienska vänstern?

Martin F i oktober 2010

1. Arbetarklassen i revolt

När detta skrives har de italienska arbetarna under 1969 gått ut i tre generalstrejker, i lokala generalstrejker i flera stora städer, bl a metall-, byggnads- och textilarbetare har haft landsomfattande strejker, 100.000-tals arbetare har demonstrerat, otaliga företag har ockuperats. Vad är bakgrunden till denna massiva revolt? Vilka går i spetsen? Vilka är kraven? Någon riktigt inträngande analys av den aktuella italienska klasskampen i dess helhet finns såvitt vi vet inte ännu och våra informationer räcker inte till för en sådan. En översikt av mycket stort värde har Birgitta och Torsten Bergmark skrivit i broschyr-serien *Aktuell debatt Italien — krisernas år*. Några hållpunkter för en analys och bedömning ska vi försöka ge här.

Det förefaller som om man skulle kunna förklara den sociala explosionen med tre indirekta och två mera direkta bakgrundsfaktorer. Av de förra måste man först och främst beakta, att den italienska arbetarklassen har en lång tradition av hårda fackliga och politiska strider. Det har inte lyckats de italienska arbetsgivarna att få arbetarna inträngda i ett hörn av kollektivavtalslagar, fredsplikt, huvudavtal, hårt centraliserade fackförbund och ett starkt socialdemokratiskt parti som fallet är i Sverige. Den nya arbetarrevolten började våren 1968 och den har i ganska betydande utsträckning — exakt hur stor är svårt att säga — fått impulser från två yttre fenomen. Det ena är den revolutionära studentrörelsen, som kom fram hösten 1967 och vintern 1968. Från maj-juni 1968 har denna hårt engagerat sig i arbetarnas strider och i ojämförligt större utsträckning än studenter i något annat land har de italienska studenterna fått kontakt med och förtroende från arbetarna. Impulser från studentrörelsen har varit av vikt

både för utformandet av nya organisations- och kampformer och formulerandet av krav. Inte utan betydelse har, för det tredje, säkert också de franska arbetarnas revolt i maj 1968 varit.

Mera direkt och handfast inverkan på arbetarklassens situation, som den nu revolterar mot, är den ekonomiska och politiska utvecklingen i Italien under de senaste åren. Vad gäller den ekonomiska utvecklingen bör det kanske till att börja med understrykas att arbetarklassen gör uppror i en stark högkonjunktur. I en sådan står arbetarna betydligt starkare gentemot arbetsgivarna än i en situation av arbetslöshet eller hot om stor arbetslöshet. Den italienska kapitalismen har under 60-talet haft en språngartad utveckling, med mycket omfattande rationaliseringar, företagskoncentration, mycket gynnsam exportutveckling och kraftigt stigande vinster. Det är arbetarna som har varit utsatta för dessa rationaliseringar, men vinsterna av dem har gått till arbetsgivarna. Enligt FN-statistik (citerad av Bergmarks) har de italienska företagens kostnader för arbetskraften per producerad enhet minskat med 2,2 % mellan 1964 och 1968. Å andra sidan har både exportpriser och inhemska konsumentpriser stigit, liksom hyrorna. Dessa relationer mellan löner, priser, vinster och hyror har skapat en explosiv facklig situation. Hösten 1969 har flera avtal löpt ut, bl a metallarbetarnas, vilka i regel brukar gå i spetsen för den fackliga kampen i Italien.

Till den ekonomiska utvecklingen hör också en våldsam expansion av antalet industriarbetare i Norditalien. Sålunda har t.ex. Fiat mellan 1960 och 1969 ökat från 92.000 till 140.000 arbetare. Denna expansion har inneburit ett inflöde av unga arbetare från Syditalien som sätts i okvalificerade arbeten, löpande band bl.a., i de stora monopolföretagen i norr och tvingas betala höga hyror och dyra transporter i en kraftigt överbefolkad slum. Härigenom har den ekonomiska utvecklingen skapat en ny militant social kraft, frigjord från den sociala kontrollen på det underutvecklade Syditaliens landsbygd.

Den politiska bakgrunden är det kapitala misslyckandet för den sk center-vänsterkoalition av katoliker och socialdemokrater, som startade i parlamentet 1963 och regeringsställning 1964. Till den regeringen hade det avancerade italienska monopolkapitalet, representerat av t.ex. Fiat och gummiföretaget Pirelli i Milano, ställt sina förväntningar på moderna reformer av det borgerliga samhället.

Sambandet mellan detta misslyckande och arbetarklassens revolt står klart redan från början. Upptakten till denna var en oväntat framgångsrik generalstrejk mot en utebliven statlig reform — av pensionerna — som den av kommunister ledda landsorganisationen utlyste i mars 1968. Ett år senare genomförde alla tre landsorganisationerna gemensamt en ny generalstrejk för förbättrade pensioner. Därigenom skapades en facklig enhet, som på det etablerade organisatoriska planet varit av betydelse för utvecklingen 1969. Den 19 november 1969 ordnade landsorganisationerna en ny generalstrejk med stora demonstrationer, vars första tema gällde ett annat regeringsmisslyckande, bostäderna — bostadsbristen, hyreshöjningarna, den ohejdade spekuleringen.

Regeringen har också varit oförmögen att reformera det italienska undervisningsväsendet, som torde vara det mest underutvecklade och eftersatta i Europa. Därigenom ligger den materiella grunden till den massiva revolten bland de italienska studenterna och skolungdomarna, som så sent som i mitten på 60-talet föreföll vara bland de mest integrerade och osjälvständiga — i stor utsträckning ens utan några egna kulturella mönster och institutioner. Ett annat ödesdigert misslyckande gäller den regionala obalansen mellan Nord- och Syditalien, som bara ökat.

Konsekvenserna av dessa politiska misslyckanden tar sig uttryck inte bara på det fackliga

planet och i arbetarklassens situation utan också på det politiska planet. Sedan det blev ett reformistiskt socialdemokratiskt parti och gick med i regeringskoalitionen har det socialistiska partiet (PSI) ständigt gått tillbaka. 1967 slogs det lilla socialdemokratiska (PSDI) partiet med det något större s.k. socialistiska partiet, men i juli 1969 sprängdes detta parti ånyo i två delar. Efter det har det varit omöjligt att åstadkomma en stabil majoritetsregering, och det stora regeringspartiet, kristliga demokraterna (DC), är nu mera splittrat än någonsin. Hela det borgerliga politiska systemet och dess murkna förvaltningsapparat är i en djupt allvarlig kris.

I den sociala revolten i Italien har alla progressiva skikt deltagit, metallarbetare och lantarbetare, tekniker, lärare, studenter, olika småborgerliga grupper. Men man kan ändå peka på en social kraft som har varit av särskild betydelse. Det är de unga nyproletariserade och nyinflyttade arbetarna vid de stora monopolföretagen — Fiat i Turin, Pirelli i Milano. Dessa arbetare har som regel inte varit fackligt och politiskt organiserade (den fackliga organisationsprocenten är mycket lägre i Italien än t.ex. i Sverige). Deras revolt har till att börja med varit en spontan elementär revolt mot det extrema i deras utsugningssituation, såväl på arbetsplatserna som i bostadsområdena. I den viktiga kampen på Fiat har de varit av särskild betydelse där de infört en ny våg av militans som de äldre fackliga aktivisterna i stor utsträckning hade förlorat genom tidigare nederlag och ”den långa natten” 1953-1968, då Fiat-arbetarna hela tiden tvingades på defensiven.

De krav som förts fram har naturligtvis varit skiftande och varierat från arbetsplats till arbetsplats. Några allmänna drag i dem kan man kanske ändå ta fram: först och främst har man ställt krav på kraftiga lönehöjningar, helt naturligt mot bakgrunden av den ovannämnda ekonomiska utvecklingen; i dessa lönekrav har man också accentuerat en jämlikhetsaspekt — lönekrav i lire i stället för procent, minskning av antalet kategorier arbetare, slopandet av de italienska fackförbundens tidigare praktik att ställa lägre krav på de mindre företagen, avskaffandet av zon-löner, en sorts dyrortsgruppering; krav har förts fram på att avskaffa eller inskränka ackordslönesystemet; bl.a. på Fiat har arbetarna också krävt kontroll över hastigheten på det löpande bandet.

Men i de fackliga kraven ingår inte bara traditionella fackliga angelägenheter – kampen har också gällt t.ex. bostadsförhållanden, transportförhållandena i bl.a. Turin osv. Till denna kamp för dagskraven fogas också åtminstone två andra mycket viktiga inslag som ger klasskampen en ytterligt skärpt karaktär. Det ena är nya organisatoriska former för kampen. Den viktigaste av dessa är ”assemblea operaia”, stormöte av alla arbetare på ett företag. I flera av de ledande företagen är det på detta och inte i fackföreningen som arbetarna formulerar sina krav och bestämmer sina kampformer. Därigenom blir den fackliga kampen i första hand inte en fråga om förhandlingar mellan delegater utan en alla arbetares kamp, genomförd under en proletär demokrati. Det andra inslaget är den allt starkare accentueringen av att kampen inte bara är en strid för speciella krav i ett företag utan en allmän ekonomisk och politisk kamp ”mot arbetsgivarna” och ”mot arbetsgivarnas stat”.

2. Vänsteroppositionen i kommunistpartiet

Den kritiska analys av det finska kommunistpartiets folkfrontspolitik som Pertti Hynynen skrev i Zenit nr 14 har fått återverkningar i det italienska kommunistpartiet (PCI). Artikeln publicerades i nr 5/6 av den italienska tidskriften *Il Manifesto*, ett i juni 1969 startat organ för vänsteroppositionen inom PCI. Hynynens artikel blev tillsammans med en artikel om det franska kommunistpartiet av den spanska marxisten Jorge Semprún, den omedelbara anledningen för PCI:s Centralkommitté att den 26 november utesluta de ledande personerna i

tidskriften *Il Manifesto*: CK-medlemmarna och parlamentsledamöterna Natoli och Pintor och CK-ledamoten Rossanda, samt tidskriftens främste teoretiker Lucio Magri; dessutom har partiets lokalorganisation i Neapel uteslutit parlamentsledamoten, den förre partiledaren Togliattis handsekreterare Caprara.

Den diskussion som *Il Manifesto* har tagit upp är av central betydelse för den revolutionära rörelsen i Europa. Tidskriften har rönt ett stort intresse och har nu en upplaga på 40-50.000 exemplar och dess inflytande sträcker sig långt utöver Italien. Till större delen består dess läsekrets av intellektuella, vilka dock spelar en avsevärt större roll i den italienska arbetarrörelsen än i andra länder. Men på en del håll har tidskriften och dess politik ett betydande stöd bland PCI:s medlemsbas. Så uppges t ex ca en tredjedel av partimedlemmarna i Rom stödja den. Förutom de tre uteslutna parlamentsledamöterna inräknar kretsen kring *Il Manifesto* också en fjärde, Milani, som inte (ännu) har blivit utesluten därför att hans partiorganisation, i Bergamo stöder honom. Det faktum att PCI, det västeuropeiska kommunistparti som allmänt anses som det mest progressiva och intressanta och som dessutom är det största, har uteslutit denna grupp är av stor vikt för en bedömning av dessa partiers karaktär och utvecklingsmöjligheter.

Vilka är grundidéerna hos Manifestogruppen. Vilken politisk situation bestämde dess framträdande? Några av de grundläggande idéerna går lätt att isolera och de framträder redan 1963-65 i olika artiklar av Lucia Magri. För det första sökandet efter ett annat förhållande mellan parti-klass-massa än den linje som utvecklades i Kommunistiska internationalen. I hög grad med inspiration från Antonio Gramscis – PCI:s store ledare och teoretiker på 20- och 30-talet – partiteori strävar man efter ett begrepp om det revolutionära partiet inte som bärare av en vetenskaplig teori som tillförs arbetarklassen utifrån, utan som ”ständig förmedlare mellan klassens omedelbara situation och dess teoretiska tradition, som ett ständigt element av stimulans och syntes i klassens verkliga sociala praktik”. En av Gramscis grundtankar var att partiet inom sig skulle vara en ”förebild” (prefigurazione) av det nya socialistiska samhället. Magri har i diskussionen om förhållandet mellan partiet och massorganisationerna påmint om Lenins uppfattning om arbetarklassens ledning av det nya samhället i *Staten och revolutionen* och om parollen från 1917: All makt åt sovjeterna. I Kominterns utveckling efter Lenin har den parollen, menar Magri, blivit: Partiet till ledningen av staten. Under hänvisning till Lenins linje om sovjeterna vill man nå fram till en ny syn på förhållandet mellan partiet och massrörelsen, en roll för partiet som massrörelsens tjänare och inte som dess kontrollant.

Det andra grundtemat är en kritik av den strategiska huvudlinje som de kommunistiska partierna i regel haft sedan Kominterns sjunde kongress 1935. Vägen till socialismen uppfattas i denna som indelad i två skarpt avgränsade etapper, först en ”demokratisk” etapp, innefattande omfattande sociala och ekonomiska reformer och uppbyggnaden av en front mellan de kommunistiska och socialdemokratiska partierna och andra, s.k. antimonopolistiska småborgerliga partier och organisationer. Det andra stadiet är det socialistiska, proletarietets diktatur. I praktiken har denna strategiska uppfattning helt koncentrerat sig på det första stadiet och frågan om hur detta ska leda över till det socialistiska har höljts i dunkel.

Konkreta uttryck för den här linjen är t.ex. det finska kommunistpartiets medverkan i en regeringskoalition med socialdemokrater och agrarer och det franska kommunistpartiets, PCF:s taktik under majhändelserna 1968. PCF:s agerande i maj belyser både en av de svaga punkterna i den här strategin och visar samtidigt på dess alternativ. Strategin innebär en anpassning till och ett försök att utnyttja det existerande politiska organisationsmönstret i stället för att bryta upp detta och skapa allianser med nya organisatoriska uttryck för de

revolterande sociala krafterna. PCF:s linje i maj gick ut på att få till stånd ett gemensamt regeringsprogram med det socialdemokratiska partiet och i det syftet dämpade man radikalismen i de strejkande arbetarnas krav.

Samma problem står PCI idag inför, mot bakgrunden av den häftiga klasskampen i Italien, det som kallas ”den krypande maj”: ska partiet försöka åstadkomma en ny regeringsmajoritet genom en parlamentarisk koalition med radikala katoliker och vänstersocialdemokrater eller ska partiet försöka driva fram en revolutionär massrörelse som går vid sidan av och utöver det traditionella parlamentariska mönstret? *Il Manifesto*-gruppen förordar klart det senare alternativet.

Ett tredje grundtema i *Il Manifesto* är dess engagemang i den internationella kommunistiska rörelsen. I hög grad har detta gällt utvecklingen i Sovjet, Tjeckoslovakien och Östeuropa i dess helhet. ”Den första punkten är, skriver tidskriften på ledarplats i sitt fjärde nummer, att inta en klar position mot de sovjetiska och de andra socialistiska östeuropeiska ländernas ledares politik. Det är inte längre möjligt att inrikta sig på deras självkorrektion; man är tvungen att sikta på deras nederlag och deras ersättande, en socialistisk förnyelse, utgående från ett nytt block av sociala krafter lett av arbetarklassen, som är kapabel att verkligen uttrycka de ofantliga möjligheter, som kom fram genom oktoberrevolutionen.” I gruppens internationella perspektiv ingår också impulser från den kinesiska kulturevolutionen och en medvetenhet om de traditionella kommunistpartiernas oförmåga att fungera som revolutionära organisationer i det nya revolutionära uppsvinget i Europa, framför allt i Frankrike och Italien. De senare frågeställningarna har direkt präglat målsättningen för *Il Manifesto*.

Kärngruppen bakom tidskriften består av intellektuella i 40-årsåldern med många års aktivt arbete i partiet bakom sig. De har i flera år tillhört den radikala oppositionen i partiet som i första hand haft att kämpa mot de idéer om en ”ny majoritet”, dvs en regeringskoalition av kommunister, socialdemokrater och katoliker, som högerflygeln i partiledningen klart och öppet förespråkar.

Det som direkt ledde till det nya tidskriftsprojektet, med en ända från början klar risk för uteslutning ur partiet för påstådd fraktionsverksamhet, var klasskampens skärpning och det revolutionära uppsvinget i Italien. Därmed inställde sig ”aktualiteten av en övergång till socialismen” samtidigt som både kommunistpartiets och de nya radikala smågruppernas svaghet avslöjade sig. Det var mot bakgrunden av denna aktualitet och mellan dessa båda tendenser som *Il Manifesto* startades.

Frågan om en eventuell uteslutning av kretsen kring *Il Manifesto* var uppe på ett centralkommittémöte i oktober (dvs efter publicerandet av den ovan citerade ytterst skarpa kritiken av de sovjetiska ledarna), men den gången kom det inte till någon uteslutning. Hynynens kritik av det finska kommunistpartiet och dess regeringspolitik var farligare, eftersom den direkt berörde en problematik som är högaktuell för PCI, vars högerkrafter just eftersträvar en politik liknande FKP:s. I grunden var det dock naturligtvis inte fråga om någon enstaka artikel utan om hela linjen i *Il Manifesto*, en revolutionär kommunistisk linje.

Lucio Magri uttryckte dess perspektiv så här i en intervju med Hynynen den 30 november: ”Vi anser att det råder i världen en revolutionär utveckling som de kommunistiska partierna inte längre kan uttrycka varken på det politiska, ideologiska eller organisatoriska planet. Utanför dessa partier växer det fram avant-garden, som bara långsamt antar sammanhängande linjer och former. Dessa avantgarden är mycket fragmenterade och ”extremistiska”. En kris måste skapas inom den traditionella arbetarrörelsen, så att den kan uttrycka den revolutionära

utvecklingen. Men den svåra frågan är: hur kan en sådan kris skapas? Det borde vara genom något liknande den kinesiska kulturrevolutionen. Jag tror att det är möjligt i Italien av tre skäl: (1) Alla dessa nya vänsterimpulser har kunnat tränga in i PCI och få viss effekt där. (2) Historiskt är PCI en produkt inte bara av oktoberrevolutionen. Det har också kunnat förstå något av problemen i västeuropeiska kapitalistiska länder, såsom t.ex. Gramsci gjorde. (3) PCI är inte bara fångat i en folkfrontsstrategi. Dess historia känner också omfattande massrörelser. Att vi har blivit uteslutna ändrar inte vår politik. Vårt syfte är fortfarande att åstadkomma den där krisen i PCI. Vi vill inte skapa ett nytt parti. Vårt arbete ska fortsätta inom och utanför partiet. Vi uppmanar inte folk att lämna partiet.”

Eventuellt kan uteslutningen av Manifesto-gruppen betyda en ändring av balansen mellan höger och center i partiledningen och början på en mer markerad högerkurs i partiets politik. Den 28 november och den 7 december publicerade partiledaren Longo två stora ledare tuella veckotidning Rinascita där han bland annat tog fram ett uttalande av Togliatti från 1963: ”att sätta in den stora kommunistiska kraften i ett, vänsterdemokratiskt, regeringsläger är det grundläggande problemet idag och för den närmaste framtiden i Italien.”

PCI har annars sedan våren 1968 fört en ganska smidig politik gentemot den radikalare vänstern. I de mycket militanta striderna på arbetsplatserna har partiorganisationen som oftast inte gått i bräschen snarare kommit i efterhand; inte minst gäller det de hårda strejkerna vid Fiat i Torino. Men å andra sidan har partiet och de av dem ledda fackföreningarna många gånger försökt lära av och anpassa sig till de unga arbetarnas och studenternas militans och krav på obyråkratiska organisationsformer. PCI har medvetet försökt lära av PCF:s misstag under majhändelserna i Frankrike. Den tolfte partikongressen i februari 1969 innebar också en viss förskjutning åt vänster jämfört med den föregående.

Men trots all sin taktiska smidighet saknar den centrala partiledningen i PCI en klar och konsekvent linje för vad som ska vara partiets målsättning i den pågående hårda sociala och politiska kampen. Miljoner arbetare har gått ut i generalstrejker, andra storstrejker, punktstrejker och ockupationer av företag, miljoner arbetare och andra progressiva sociala skikt har demonstrerat för högre löner, bättre arbetsförhållanden och elementära sociala reformer av pensioner, bostäder och skolväsen. De traditionella borgerliga politiska institutionerna har inte alls kunnat bemästra situationen. Det socialdemokratiska partiet sprack i somras, stora katolska grupper har intagit vänsterpositioner. Någon funktionsduglig regering och administration har inte kunnat åstadkommas. Vad ska denna situation utmynna i?

Högerflygeln i PCI, som i partiledningen företräds av Amendola och Pajetta, har sin linje klar. Partiet bör gå in i en regeringskoalition för att åstadkomma den reformregering som koalitionen mellan katoliker och socialdemokrater misslyckats med, ett misslyckande som den nuvarande sociala och politiska krisen är ett uttryck för. Amendola och Pajetta är också beredda att dra de fulla konsekvenserna av en sådan linje: kontroll över massrörelsen och skarpa attacker åt vänster. Longo, och hans blivande efterträdare Berlinguer, har försökt att sitta på två stolar samtidigt: å ena sidan hålla dörren öppen för en parlamentarisk koalition, å andra sidan bibehålla kontakten med massrörelsen. Det kan på kort sikt vara en smidig taktik men det är ingen strategi och ledarnas vacklan och tvekan i det ojämförligt bästa av de västeuropeiska kommunistpartierna blyxtbelyser dessa partiers djupgående kris.

3. Vänsterns fragmentering — kort översikt över de revolutionära smågrupperna

Den yttersta vänstern är mera splittrad i Italien än i något annat europeiskt land. Dess ut-

gångspunkt är mycket enkel: de stora kommunistiska partierna har socialdemokratiserats och vi måste därför ha ett nytt verkligt revolutionärt parti. Emellertid är de revolutionära smågruppernas roll i politiken bestämd av den politik som PCI och fackföreningarna för — när PCI:s linje är dålig (högerinriktad) och misslyckad är det uppåt för de revolutionära grupperna och vice versa. — Men å andra sidan kommer tillflödet av dessa nya grupper att accentuera de traditionella organisationernas kris.

De teorier som den etablerade vänsterns organisationer har om de nya revolutionära smågrupperna är inte heller särskilt avancerade. De begränsar sig i stor utsträckning till anklagelser för extremism, spontanism etc. En konkret analys om relationen mellan dem och PCI har inte gjorts. En del ansatser finns i de teoretiskt betonade tidskrifterna (*Quaderni Piacentini* etc) liksom i *Il Manifesto*. Utgångspunkten för en sådana analys måste för Italien — hur giltig den är för situationen i Finland och Frankrike är en annan fråga — vara att det måste finnas andra alternativ än den enkla teorin om det kommunistiska partiets socialdemokratisering och den därav följande nödvändigheten av att bygga ett nytt parti och å andra sidan tesen om det nödvändiga i att gå med i den organisation ”där arbetarna finns” därför att smågrupperna inte kan samarbeta ens med varandra, är spontanistiska etc.

Det vore lätt att namnge och ange karakteristika för åtminstone 30 skilda grupper. För att inte helt hamna i det folkloristiska facket kan vi lämpligen begränsa analysen till att omfatta två viktiga och tre smärre strömningar.

För att ta de senare först kan vi börja med *bordigisterna*. De har sitt ursprung i en riktning som i mitten av 20-talet avspjälkades från PCI. Deras ledare Amadeo Bordiga var en av grundarna till PCI. Han lever fortfarande (86 år) och talar på möten etc.¹ Det finns ca 1520 grupper runt om i Italien. De är splittrade i två fraktioner som båda använder sig av namnet Partito Comunista Internazionalista. Deras inflytande är mycket begränsat.

Den anarkistiska traditionen är stark i Italien — särskilt anarkosyndikalismen var stark före och alldeles efter första världskriget. Dess traditionella organisation, FAI, existerar fortfarande. En splittring kom i oktober 1969 och en ny grupp, Anarchia Operaia, föddes.

Trotskisterna finns naturligtvis också representerade med flera olika grupper — den officiella 4:e internationalens representanter, de s.k. posadistas etc. Den officiella gruppen, vari ingår bl.a. Livio Maitan, har några grupper, som arbetar inom fabrikena. Viktigast av dem är *Vanguardia Operaio*² i Milano — deras kader finns i 5-6 fabriker. I Rom har de *Iniziativa Operaia*, där bl.a. Maitan arbetar. Ett av de viktigaste vänsterförlagen, Savonà e Savelli, är nära anknutet till dessa trotskistiska grupper.

”Operaisti”

Dessa, som symboliseras av *Potere Operaio* (= arbetarmakt och namnet på en viktig tidning), kan ses som en sammansmältning av två tendenser:

(1) Sedan början av 60-talet har det funnits grupper vars politiska strategi har gått ut på en direkt kontakt med arbetarna, som inte förmedlats via fackföreningsledningen. En sådan är t.ex. gruppen kring *Quaderni Rossi* i Turin. Ideologiskt var dessa grupper inte intresserade av diskussionen om t.ex. antikapitalistiska strukturreformer, som bl.a. Lelio Basso satte upp som alternativ till högervridningen inom PSI. Rörelsens ideologi var tämligen förvirrad, med

¹ Bordiga dog 23 juli 1970 – Red

² Hette i själva verket *Avanguardia Operaia* – Red

element av traditionell luxemburgism som t.ex. tron på massornas spontana revolutionära förmåga samt att de kan resa sig mot sina ledare, etc. Från 1964 började de få kontakt med politiskt avancerade arbetare i viktigare industricentra.

(2) Det andra viktiga inflytandet kommer från studentrörelsen, som efter en häftig konfrontation inom universiteten råkade i organisatoriska svårigheter. På basis av misslyckandena inom universiteten drog många slutsatsen att enda möjligheten att verkligen förändra universiteten var att komma i kontakt med arbetarna och förändra hela samhället. Den ideologiska ramen för verksamheten var skäligen enkel: kl. 06.00 stod man vid fabriksporten och spred flygblad; därefter väntade man hela dagen tills arbetarna kom ut då man började diskutera med dem.

Vad är resultatet av allt detta arbete?

För det första kan man se att det har varit mycket svårt att översätta medkänslan med arbetarnas problem till en politisk strategi; tydligast syns detta i attityden gentemot fackföreningarna. Även inom den etablerade vänstern erkänner många, att det tryck som dessa grupper utövade fick positiva effekter, eftersom fackföreningarna tvangs föra en mer militant linje. Senare gjorde emellertid många av dessa ”operaisti” misstaget att börja attackera fackföreningarna. Vad som hände var att ”operaisti” kunde utnyttja den klyfta som fanns mellan de mest avancerade arbetarnas militans och fackföreningarnas moderation. Vid några tillfällen, t.ex. fabriksokupationer, kom de att ersätta fackföreningarna; de senare lärde sig dock snart av sina misstag och ”operaisti” tappade modet — ibland betraktades fackföreningarna på samma sätt som lärarna vid universiteten. Så föddes slagordet: ”Operai si, sindacato no” (Arbetare ja, fackföreningar nej). Ouvrierister medger numer att misstag skedde under denna period och en ny diskussion om organisatoriska problem har börjat: vilken roll kan spelas av det avant-garde bland arbetarna, som frigit sig från fackföreningarnas dominans?

Organisatoriskt existerar *Potere Operaio* i många former: studentgrupper, fabrikskommittéer, tidskrifter och på sista tiden också i försök till nationell samordning. Många av de ledande kadreerna i studentrevolten, Scalzone, Piperno, m.fl. finns nu i dessa grupper. Två nationella konferenser för olika fabrikskommittéer har hållits med relativt bred bas. Två anmärkningar är på en plats. Rörelsen utgår inte från illusionen att den kan ta över fackföreningarnas roll utan är just nu en pådrivare på dem. Arbetarna i fabrikskommittéerna driver inte denna politik bara för att de tycker det är festligt att snacka med radikala studenter utan därför att deras militans svarar mot de omedelbara och konkreta behov som finns i den nuvarande situationen.

Studentrörelsen som studentrörelse med enbart inriktning på problematiken kring universiteten försvann i stort sett hösten 1968. Aktivisterna inom studentrörelsen har kunnat fortsätta sin verksamhet inom ramen för de sociala strider, som de senaste åren präglade Italien och en stor del av studentkadern återfinns nu inom olika *Potere Operaio*-grupper. Francesco Tolin, lärare från Padua, och redaktör för *Potere Operaio* dömdes nyligen till 17 månaders fängelse för att ha uppmanat till uppror över hela Italien!

Marxist-leninistiska grupper, partier, förbund, etc.

Den andra viktiga familjen av revolutionära smågrupper utgörs av marxist-leninisterna. Den marxist-leninistiska oppositionen växte fram mot bakgrund av utvecklingen inom PCI — den italienska vägen till socialismen, fredlig samexistens, etc. Många av grupperna lämnade PCI vid olika tidpunkter och på olika frågor; en del drev sin opposition inom partiet. I början var dessa organisationer fångna i en problematik som färgats av erfarenheterna inom partiet.

1962 började en grupp i Padua publicera en tidskrift, *Viva el Leninismo*, åren efter kom grupper i Milano, Pisa, Rom och 1964 kom första numret av *Nuova Unità*; då fanns ca. 20 grupper. De försökte påverka utvecklingen inom PCI, bl.a. genom att i val stödja antirevisionistiska kandidater.

Partito Comunista d'Italia (m-l) grundades i oktober 1966 och försökte utan större framgång influera den massrörelse som mot slutet av 1967 växte fram i Italien. Partiet har genomgått minst två sprängningar; 1968 och jan. -69. Den grupp som har hand om *Nuova Unità* (linea nera) är den marxist-leninistiska grupp som uppehåller officiella förbindelser med Albanien och Kina.

Den förmodligen största marxist-leninistiska organisationen i Italien är *Unione dei Comunisti Italiana (m-l)*. Unione bildades så sent som juli -68 efter utrensningar inom PCI:s ungdomsorganisation — som tillsammans med PSIUP:s ungdomsorganisation är den vid sidan av studentrörelsen viktigaste rekryteringsbasen för de revolutionära vänstergrupperna. Till skillnad från andra grupper är Unione inte fången i PCI:s problematik utan försöker bedriva organisationsarbete bland lumpenproletariatet i storstäderna och de fattiga bönderna i Syditalien (Apulien, Calabrien, Sicilien), ett konkret uttryck för organisationens motto, ”Tjäna folket”. Organisationen är för att vara en revolutionär smågrupp nu så väl strukturerad att den kan förändra sin politiska linje och ändå fortleva som enad grupp.

Att döma av situationen i november -69 är den näst största organisationen *Avanguardia proletaria maoista*. Från denna har i sin tur avsåndrats en annan grupp som också förtjänar att nämnas, om inte annat för sitt praktfulla namn: *Partito comunista (marxista-leninista-maoista)*.

Åtskilliga andra smärre grupper finns; bland många av dessa finner man de intressantaste marxist-leninistiska analyserna av Sovjet, Kina, studentrörelsens problem, etc., det gäller t.ex. *Sinistra leninista* och i viss mån *Stella rossa*.

9/12 69 Pertti Hynynen, Anders Löfqvist, Gunnar Olofsson, Göran Therborn

Ur *Zenit* 24 1971

Lucio Magri

Det italienska kommunistpartiet under 1960-talet

Lucio Magris artikel om det italienska kommunistpartiets (PCI:s) utveckling under 1960-talet publicerades i *Il Manifesto* nr 10-11 1970. Den är en nyttig analys av den politiska utvecklingen i PCI, som ju är det största kommunistpartiet i Västeuropa. En analys av PCI:s handlande de senaste åren är särskilt viktig med tanke på den avancerade masskamp som präglat Italien fr.o.m. 1968.

Magris analys tar sin utgångspunkt i att Italien från 60-talets början får inräknas bland de avancerade kapitalistiska staterna. Magri visar hur debatten i PCI, och den politik partiet har fört, har bestämts av de tolkningar man gjort av förutsättningarna för revolutionär kamp i denna nya situation. Resultatet av utvecklingen har varit att partiet hela tiden drivit åt höger, dithän att partiet nu synes berett att som underordnad part ingå i en regeringskoalition med det kristligt-demokratiska partiet (DC). Denna utveckling har inte kunnat ske smärtfritt men vänstern i partiet har inte förmått erbjuda vare sig alternativ eller motstånd. Dock med ett betydel-

sefullt undantag — den tendens som från 1969 grupperades kring tidskriften *Il Manifesto*, vari Magri själv är ledande, och som uteslöts ur partiet hösten 1969. (Se t.ex. Hynynens m.fl. kommentar i *Zenit* nr 16).

Manifesto-gruppens kritik av PCI är mångsidig och djupgående och inbegriper en uppgörelse med de traditioner och strategier som karakteriserat alla de västliga kommunistpartierna. Den har sammanfattats i de tvåhundra teser, För kommunismen som Manifesto-gruppen publicerade strax innan Magris artikel, som *Zenit* kommer att ge ut senare i höst.³ — Magris artikel kan också med fördel läsas som en framställning av den politiska konjunktur vari Manifesto-gruppen uppstod.

GO & GS

De senaste veckorna har sett en ny våg av utträden och uteslutningar ur det italienska kommunistpartiet (PCI). Försöken från PCI:s ledning att brännmärka ”*Il Manifestos* splittringsmanöver” som orsak till denna behöver man knappast ta allvarligt på. Vi har inte gjort något försök att dölja vår egen position: vi har tagit ställning för skapandet av ett politiskt och organisatoriskt centrum utanför PCI, eftersom vi tror att det inte längre finns utrymme för en opposition inom partiets ram. Vi hävdar att endast förekomsten av ett sådant centrum utanför partiet kan framkalla en kris i dess nuvarande reformistiska linje och ge denna kris en positiv lösning som går utöver ren desillusion eller protest. Detta kommer endast att ske — har vi tillagt — om de kommunister som är medvetna om felet i PCI:s nuvarande politiska linje, tillsammans med andra krafter, tar på sig ansvaret att bygga upp en ny organisation. Att försöka arbeta för en annan linje inom partiet har inte längre någon mening, vid en tidpunkt då den tvetydiga balans som den tolfte partikongressen (februari 1969) resulterade i har förskjutits åt höger, och ”vänstern” inom partiet objektivt fungerar som täckmantel för detta.

Men vi är inte så förmätna att vi tror att vårt ställningstagande har varit orsaken till det nuvarande utflödet av militanter och ledande kadrer från partiet. När *Il Manifesto* först sade sin mening visste vi inte ens hur många av dem som fanns. T.o.m. vad gäller dem som var med oss i den långa kampen inom partiet återstår det ännu att förklara varför detta band i dag leder dem till avgörande — och för många mycket plågsamma — beslut, som de för ett år sedan ännu betraktade som förhastade. Frågan är emellertid mer sammansatt än så.

De som arbetar inom partiet, eller i nära kontakt med det, vet att dess avspjälkning bara representerar en del av mycket mera omfattande misstämning och olust som nu präglar hela partiet. Den framträder under skilda förklädnader: som protester mot konkreta politiska ställningstagande (brev och resolutioner vad gäller det s.k. *decretone*)⁴, som kritik av det sätt som kommunistiska fackföreningsledare har lett vissa strider (upphävandet av 7juli-strejken, hur kampen för reformer har förts, isolering av kampen på fabrikerna) eller helt enkelt som kriser i avdelningars aktivitet, dåligt fungerande distriktorgan, förvirring och brist på initiativ från ledningens sida. Berlinguers tal till distriktssekreterarna och den konferensens allmänna tendens gjorde klart för alla som kunde läsa mellan raderna, den oro som partiledningen

³ Publicerades 1971 i TemaTeori-serien: [Il Manifesto. Teser och analyser av den radikala vänstern i Italien](#)

⁴ Beteckning som den italienska pressen gett de hårda ekonomiska åtstramningsåtgärder som Colombo-regeringen satte i verket i augusti 1970 och vars kraftiga skatteökningar i huvudsak föll på arbetarklassen och småbourgeoisien.

känner för denna långtgående misstämning. Är allt detta frukten av vår ”splittringsverksamhet”? Beror den inte snarare på en förändring i partiets politiska linje, som medlemmarna med rätt eller orätt känner som ett förräderi både mot partiets traditioner och de förhoppningar som de senaste åren väckt hos dem?

Faktum är att PCI:s attityd till den senaste regeringskrisen, till Nixons besök i Rom, till det s.k. *decretone* har öppnat massornas ögon för en politisk operation som satts i verket för en tid sedan: utvidgningen av center-vänster-koalitionen till att innefatta även PCI, den växande integrationen av PCI i den konstellation som — bortom den formella uppdelningen i regering och opposition — faktiskt deltar i ledandet av den italienska staten. PCI finner det svårt att övertyga sina egna medlemmar om att denna ”integration” verkligen är ett ärerörligt påhitt av ”splittrarna” när varenda tidning och varenda politiker slår fast, från olika utgångspunkter, att detta verkligen är vad som håller på att ske i dagens Italien. På samma sätt är det rituella brännmärket av påstått samförstånd mellan vår splittringsaktivitet och borgarpressen knappast tillräckligt när samma press dag ut och dag in fördömer vår extremism och samtidigt berömmar de kommunistiska riksdagsmännen för deras ansvarskänsla och goda uppförande. Det är denna PCI:s politiska ”vändning” som har orsakat krisen i partiet. Krisen kommer att förvärras allt eftersom de praktiska följderna av vändningen blir allt mer uppenbara.

PCI:s ledning och vissa vänstergrupper tävlar om att förneka både ”vändningen” och ”krisen”. Båda hävdar att den nuvarande politiska strategin bara är en logisk utveckling av den linje som partiet alltid har följt. Ty har inte kommunisterna, i tjugofem år, yvats över sin egen ”nationella” roll; betraktat varje konfrontation med statsapparaten som en katastrof; gjort sitt återupptagande i en koalitionsregering till grundläggande mål? Båda sidor tror verkligen att detta val i grunden svarar till hela partiets förväntningar idag, till den ideologi som har format dess kadrer och till det perspektiv varpå dess valframgångar har baserats. Varför skulle vi vänta någon pina eller sönderslitning?

PCI:s förändring

Det kan förvisso inte förnekas att hävdandet av en historisk kontinuitet i partiets utveckling innehåller en viktig sanning. Vi avser inte att gå till rätta med Berlinguer i Togliattis namn. Från *Il Manifesto*s första nummer har vi försökt visa att PCI:s nuvarande reformistiska linje inte beror på felaktiga kalkyler från partiledningen eller en ögonblickets förvillelse, utan på de inneboende begränsningarna i specifik strategi, med djupa rötter i partiets historia. Det är uttrycket för ett helt komplex av sociala allianser, valmässiga anknytningar, organisatoriska rutiner och officiella ställningstaganden. Det var därför vi aldrig baserade vår egen kamp, medan vi ännu var med i partiet, på en vädjan till traditionen. Inte heller föreställer vi oss nu uppbyggnaden av en ny revolutionär kraft i termer av en sprängning av PCI som skiljer ut de sunda från de opportunistiska elementen. Vi talade istället om en ”kulturrevolution” och om en ”ombildning” — satt i verket under loppet av masskamp och ledsagad av en omfattande kritisk omvärdering av det förgångna — som skulle i grunden förändra hela partiets karaktär och praktik, inklusive dess bästa elements. Vi tillade att en sådan ombildning endast kunde komma genom en syntes mellan den kommunistiska vänstern och de nya politiska och sociala avantgarden som vuxit fram utanför partiet.

Men detta innebär inte att vi säger att PCI alltid har varit detsamma som det är idag, inte heller att det representerar en ideologiskt och socialt homogen kraft, helt och fullt uttryckt av ledningens officiella linje. En analys av de historiska och teoretiska ursprung, och den objektiva sociala basen, till en politisk rörelses opportunistiska urartning behöver inte skym-

ma dynamiken i denna urartning. Att identifiera den strategiska och teoretiska horisont till vilken ett förfall är knutet är inte att reducera dess hela verklighet till detta. Det är t.ex. möjligt att steg för steg rekonstruera den obevekliga väg som Andra Internationalen följde fram till sin slutliga kapitulation inför det första världskriget. Men detta påverkar inte det faktum att den tyska socialdemokratin vid slutet av 1800-talet representerade en verklighet och spelade en roll som var helt skild från det den förkroppsligade efter 1914.

Idag genomgår det italienska kommunistpartiet en helt jämförbar process. 1945 förkastade det upproret och samarbetade med de borgerliga partierna i ”återuppbyggnaden” om en ny författning och i den omedelbara efterkrigstidens ”nationella enhets”-regeringar. Givet det existerande internationella kraftförhållandet och det faktum att den borgerliga staten var i upplösning kombinerade PCI — som räknade med Sovjetunionen som en antagonistisk makt och väntade på att en revolutionär kris skulle utvecklas — en konstitutionell och defensiv strategi med organisatoriska och ideologiska förberedelser för en framtida sammanstötning. Partiet räknade fel och lyckades endast omhulda de oklarheter som senare skulle komma att leda till otvetydig parlamentarism och opportunism. Icke desto mindre är den organisation som idag, på ett annorlunda sätt och i en annan situation, deltar utan reservationer i en ”kampanj för produktiviteten” ett något annorlunda parti. De defensiva striderna mot arbetslösheten, storgodsen och fiffler med vallagarna under 1950-talets dramatiska år har inte samma klassinbörd som den fackliga linje som PCI idag står för. Ty även om den senares målsättning formellt är mera avancerad kräver den aktuella situationen en politisering och generalisering av massrörelsen av en helt annan ordning.

Att glömma detta, att undvika varje konkret analys av den italienska arbetarklassen och dess organisationer, är att konstruera en rent schematisk bild av den kommunistiska rörelsen under de senaste 20 åren, som utplånar betydelsen av dess rötter bland massorna och dess internationella ställning, och skälen därtill. Ännu viktigare, det är att vanställa särdragen hos klasskampen i detta land. Ett sådant sätt att betrakta skeendet förnekar den grad av autonomi och hegemoni som proletariatet har vunnit över ett vitt fält av sociala och intellektuella krafter. Ändå utgör denna självständighet och hegemoni den centrala knut som den italienska kapitalismen har varit oförmögen att lösa upp och det främsta hindret för den stora reformistiska operation som för närvarande är på väg att sättas i verket. Framförallt och i politiska termer innebär ett sådant sätt att närma sig problemen en uraktlåtenhet att se möjligheten och nödvändigheten av att bygga en ny revolutionär kraft på massplanet, vid en tid då strategiska missgrepp och en social urartning påskyndar en förändring i PCI:s karaktär och klassposition. ”Vändningen” i partiets linje utgör sålunda ett allvarligt problem som inte bör sopas under mattan genom propagandistiska förenklingar. Endast en mycket noggrann historisk och strukturell analys av partiet kan göra det möjligt för oss att reda ut de mångfaldiga förbindelserna mellan kontinuitet och brott i dess utveckling, och få ett grepp om den invecklade beskaffenheten både i dess ideologiska tradition och i dess realitet av idag. Vi kan inte utan en sådan studie räkna med att förstå i vilken utsträckning den nu aktuella vändningen i PCI representerar ett kvalitativt brott, och inte heller på vilka plan och vilket sätt det kan skapa klyftor i partiet självt. En riktig analys måste gå bakåt i tiden – åtminstone till andra världskrigets slut, när PCI först fick en verklig masskaraktär – och måste framför allt gå utöver vad partiet har sagt och tänkt för att slå fast vad det verkligen har varit och gjort: dess konkreta förhållande till den sociala verkligheten. Denna uppgift har vi redan börjat med i *Il Manifesto*,⁵ men en

⁵ Se artikel av L. Magri och F. Maone, ”L'Organizzazione Comunista” i *Il Manifesto* 4/69 som studerar PCI:s sociala och regionala sammansättning och dess organisatoriska struktur. Även i R. Rossanda, *Il Manifesto* (Seuil,

fullständig analys återstår ännu att göra; många fakta är ännu okända och det kommer att ta tid att fullborda arbetet.

Vad gäller en grundläggande aspekt finns emellertid allt nödvändigt material för analysen tillhanda. Det är del av tusental italienska militanternas erfarenheter: utvecklingen av partiets linje och praktik de senaste åren.

Framväxten av två linjer

En väl avgränsad fas i PCI:s historia närmar sig nu sitt slut. Denna fas börjar i det tidiga sextioåret när partiet stod inför två problem som krävde en omprövning av dess strategi: dels Italiens konsolidering som ett högst dynamiskt och avancerat kapitalistiskt samhälle, integrerat i EEC, dels framväxten av en häftig våg av klasskamp, som förde fram nya krav, nya sociala skikt och nya kampmetoder.

Det var just dessa två fenomenens samtidighet som bildade den objektiva basen för den vidgande klyfta som utvecklades inom partiet, mellan två skilda politiska linjer. Å ena sidan en höger som i nykapitalismen, och det utrymme för integration och manövrer som den tycktes erbjuda, såg möjligheten av en inpassning av PCI i förvaltandet av den borgerliga statsmakten, inte bara på regeringsplanet, utan på alla nivåer i samhället, kommunerna, kooperativerna, fackföreningarna, de nationaliserade industrierna. Å andra sidan fanns en vänster som hävdade att de nya sociala striderna och det nya taktiska läge som nykapitalismen skapat krävde en motsvarande ny strategi, som direkt och i grunden kunde ställa problemet att vända hela systemet över ända.

Sammanstötningen mellan dessa två linjer var i sig endast ett delvist och ofullständigt uttryck för en mycket djupare motsättning. Under dessa år genomgick själva grunden i partiet avgörande förändringar. Å ena sidan raserades stegvis den stalinistiska erans karakteristiska ideologiska och organisatoriska strukturer; apparatens funktionärer blev allt borgerligare; lokala maktgrupper erövrade nytt inflytande; fackföreningarna avpolitiserades och inledde en dialog med regeringen; det ”röda bältets” regioner (Emilien, Toscana, Umbrien) växte i betydelse; partiorganisationen, både på verkstadsgolvet och bland ungdomen, vittrade ner. Å andra sidan utvecklades nya offensiva former för arbetarklassens kamp (mera omfattande avtal, nya krav), med ett kraftigt deltagande av kommunistiska fackföreningsmilitanter; den marxistiska teoretiska diskussionen fick nytt liv, ånyo under kommunistisk stimulans; ett nytt antiimperialistiskt medvetande utvecklades och kom att karakterisera en hel generation av unga kommunister. Under dessa år var PCI i själva verket en nära nog sluten kulturell miljö, som var den naturliga jordmånen för framväxten av både en konsekvent reformistisk tendens och en ny revolutionär kraft i vardande. Den tvetydiga spänning mellan reformism och revolution som alltid karakteriserat partiet förstärktes sålunda senare än den försvagades och fann nu uttryck i de mest konkreta erfarenheter.

I denna konflikt led vänstern nederlag. Detta nederlag, och det sätt varpå det skedde, har bestämt partiets utveckling från den dagen till nu. Ty de frågor — om än inte alla de svar som gavs — som ställdes av den kommunistiska vänstern mellan 1960 och 1965 gav partiet ett historiskt tillfälle att förutse och föregripa den kris som då mognade i det italienska samhället och komma i takt med den massrörelse som inom kort skulle framspringa. Dess analys av den italienska kapitalismens utvecklade karaktär; dess kritik av reformismen i namn av ett totalt alternativ till systemet; dess försök att identifiera de antikapitalistiska mål och paroller och de

avancerade kampformer som var förutsättningen för en effektiv massmobilisering; dess opposition till center-vänster-koalitionen och dess misstro till de strukturer som denna representerade; dess kritik av partiets byråkratiska organisation och distans till de verkliga förtrupperna — alla dessa teman föregrep den faktiskt följande utvecklingen av klasskampen i Italien. Hade PCI kommit att omfatta dem skulle de ha gjort partiet till en ledande och hegemonisk kraft i det italienska samhället.

Men majoriteten av partiet förblev ohörsam till dessa förslag eller var oförmögen att omsätta dem i handling. Högern triumferade faktiskt innan striden fördes öppet och innan de repressiva mekanismerna inom partiet kom i arbete. Dess seger var i verkligheten inskriven i tidigare skeenden. Vid partiets arbetarkonferenser 1961 och 1965 hade försöken att återuppliva partiet på verkstadsgolvet som ett instrument för direkt politisering av den fackliga kampen delvis förhindrats, delvis förfuskats. Under de politiska ”bråken” 1962 (Fanfanis regering) och 1963 (Moros regering och sprängningen av det italienska socialistpartiet, PSI⁶) höll PCI tillbaka sina attacker mot centervänstern, vilka skulle ha tvingat den italienska kapitalismen att möta de sociala omvälvningarna under de följande åren utifrån en mycket stramare och bräckligare bas än vad som nu blev fallet. Vid den elfte partikongressen 1966 kom så konfrontationen mellan vänstern och partiledningen. Vänstern gick mot nederlag — inte därför att den hade valt fel väg, men därför att på det politiska skeendets konkreta plan, och stående inför val som inte längre kunde uppskjutas, hade den redan kommit i ett sådant läge vari den inte kunde åstadkomma någonting, bygga upp någonting nytt. Sålunda kunde den inte ta hem spelet.

Vänstern – och vi, som medlemmar av den vid den tiden bär vår del av ansvaret för det – bidrog till sitt eget nederlag genom att slåss för sent och på fel sätt. För sent: ty i sin omogenhet och spriddhet lät den den första akuta fasen av social och politisk oro i början av sextioalet passera, när det var gatustrider mot Tambroniregeringen,⁷ bildandet av center-vänster-koalitionen,⁸ den första vågen av arbetarnas strider, de politiska kriserna under sommaren 1963. Den gjorde det för att undvika en frontalkollision inom partiet, men denna kollision var i vilket fall som helst oundviklig och dess uppskjutande innebar endast att den skulle komma vid den tid som var till mest nackdel för vänstern – nedgångsåren 1964-65. På fel sätt: den inte bara misslyckades med att fullfölja sitt strategiska tänkande till dess centrala problem – en kritik av Togliattis gradualism, och en förnyad bekräftelse av den utominstitutionella, ”våldsamma” karaktären i det revolutionära språnget; den bedrev sin analys utan att ta den växande massrörelsen i landet i tillräckligt beaktande. Den fattade de nya dragen i nykapitalismen och behovet att möta den med en ny strategi, men den lyckades inte se dessa processers sammanhang: det faktum att i Italien nya och mer radikala kampformer utvecklades på en verklig masskala. Detta fel i vänsterns analys och perspektiv innebar att den av

⁶ I januari 1964 lämnade vänsterflygeln i PSI partiet, som bekämpade partiets inträde i en borgerlig koalitionsregering i november 1963, och bildade PSIUP. Se även Jon Halliday, ”Politik och strukturreformer i Italien”, *Zenit* 1/68, för en närmare bakgrund om det tidiga sextioalets italienska politik.

⁷ 1960 bildade kristdemokraterna en kortlivad regering under ledning av Tambroni, vars parlamentariska majoritet stödde sig på alla högerpartier, inklusive monarkister och fascister. Den väckte massiva folkliga protester, särskilt i Genua med bl a gatuupplopp, och experimentet övergavs för en minoritetsregering under Amintore Fanfani, som bildade upptakten till center-vänster-koalitionen — den enda lösning som hädanefter var öppen för kristdemokraterna.

⁸ 1962 lyckades Moro — som då var DC:s generalsekreterare — övertala partiet att slå in på en ”öppning åt vänster” och en trepartikoalition bildades med republikaner och socialdemokrater, med Fanfani som premiärminister. Den fick stöd av det socialistiska partiet (PSI) i parlamentet. 1963 ersattes Fanfani av Moro och i november samma år, efter det att Nenni vunnit majoriteten vid PSI:s kongress, gick socialisterna in i regeringskoalitionen och ”center-vänstern”-fasen inleddes.

partiet i allmänhet sågs som en minoritetstendens, som syftade till en inskränkning och begränsning av partiets initiativ till stramare men mindre effektiva ställningstaganden. – snarare än som en kraft som drog partiet utåt mot en mer avancerad kamp och vidare allianser. I denna mening led vänstern, inte mindre än högern inom partiet, av den politisk-ideologiska präglingen från de långa åren av ”ställningskrig” och av den kraftfulla ideologiska attacken från en expanderande nykapitalism.

Det är alltså viktigt att hålla i minnet de subjektiva gränserna för dess kamp. Ty den bittra erfarenheten av nederlag återspeglade på intet sätt de reella kraftförhållandena, men den präglade ändå en stor del av vänstern inom partiet och rörelsen. Dessutom medförde dessa subjektiva gränser att vänstern, efter nederlaget och inför den utveckling som kunde ha erbjudit den en avgörande möjlighet för motattack, gav upp kampen vid den elfte kongressen och underkastade sig medan ledningen eliminerade den från partiets centrala apparat eller neutraliserade den som blek administrativ medhjälpare i sin byråkratiska makt.

Den tolfte partikongressen (1969)

1968 markerar början av en ny politisk era i Italien: en våg av antiimperialistiska demonstrationer, uppblussandet av studentrörelsen, strejkerna för pensionsreformen. Dessa händelser rubbade en maktbalans som hade varit stabil i 20 år. Masskamperna steg till en kvalitativt ny antikapitalistisk nivå. PCI stod inför en unik och motsägelsefull situation. Det var det enda kommunistparti i Europa som inte var, och inte kände sig, främmande för denna nya våg av strider, ty det hade nämligen hjälpt till att förbereda dem. Det hade t.o.m. en fungerande förbindelse till den nya politiska radikalism som dessa strider innebar, ty ehuru det hade förkastat denna radikalism, hade det åtminstone allvarligt diskuterat den för en tid. Denna bakgrund av tidigare deltagande hindrade PCI från att bara förneka och förtrycka rörelsen, som det franska kommunistpartiet kunde göra. PCI skulle ha löpt risken av djupgående splittring och isolering från massorna om det hade handlat på det viset. På samma gång fanns det inte längre någon kraft inom partiet med vare sig styrka eller vilja att driva dessa strider framåt, att föregripa deras utveckling eller erbjuda dem en strategi. Det fanns ingen grupp i partiet som kunde bestrida den officiella linjen eller driva fram djupa förändringar i dess organisation eller arbetsstil.

Under hela den första fasen – från våren 1968 till början av 1969 – antog sålunda PCI en ytterligt öppen men dock ytlig attityd till mass-striderna. Det tog aldrig upp studentrörelsens utmaning. Det försökte suga upp kadrer som vibrerade av kampens nya erfarenheter i ordinära medlemsaktiviteter eller i sina ungdomsorganisationer. Det anpassade sina omedelbara politiska ställningstaganden (1968 års valkampanj, parollen om ett ”alternativ”, attityden till Kina och Kuba) något efter den rådande ”vänster”vinden.

Det var alltså en avsevärd period av ”öppenhet”, som inte var rent taktisk men som aldrig påverkade kärnan i partiets politiska linje eller dess inre maktstruktur. Den var möjlig därför att konflikten i Italien antog en ”krypande” karaktär snarare än en jordskredsartad och alltså inte påskyndade en allmän politisk kris, som de gjorde i maj 1968 i Frankrike. Följaktligen framtvängde de inte snabba och djupgående politiska beslut. PCI fick således gott om tid att omformulera sin strategi och organisation för kommande framtida prov, om det så hade önskat. I stället använde det detta spelrum för att snylta på och ta fatt i vad kampen underifrån råkade avkasta. ”Öppningen åt vänster” framkallade varken ett genuint återupplivande av den inre partidebatten eller formeringen av ny omgång ledande kadrer. Den gav endast upphov till ett mera allmänt och ytligt fenomen – en vag ström av ”uppslag” från vänster, och en förskjut-

ning i den inre maktbalansen till fördel för mellangenerationen i apparaten symboliserad av Berlinguer, som använde detta lägliga tillfälle till att driva undan partihögerns ledare från deras omåttliga inflytande i partiets ledning.

Invasionen av Tjeckoslovakien begränsade ytterligare denna ”förnyelse” och gjorde den mera förvirrad politiskt sett. Partiledningen kritiserade Sovjetunionen i grunden från höger och på ett ytligt sätt men använde vänsterns talesmän och argument. Därmed uppträdde den bara några få månader innan den tolfte kongressen tre viktiga resultat. Den hade vunnit politiskt förtroende i borgerliga politikernas ögon för en utveckling hän mot en ny ”regeringsmajoritet”, och förnyat en ”demokratisk dialog” på institutionell nivå (senare underminerad av sprängning av det förenade italienska socialistpartiet, PSU⁹, och krisen inom den centrala Dorotei-fraktionen¹⁰ inom det kristdemokratiska partiet, DC); den hade skapat en oöverbyggbar klyfta mellan den nya vänstern och en ”stalinistisk” strömning som annars kunnat smälta samman i frågan om den inre partisituationen och om partiets förhållande till masskampen; och slutligen hade den använt ”faran för ett fullständigt brott med Sovjetunionen” för att till varje pris tvinga centralkommittén till enhet inför den förestående kongressen. Vänstern fick nu dyrt betala för ännu en av sina politiska svagheter: den hade undvikit en konflikt på de internationella frågorna, särskilt vad gällde Sovjetunionen, vid en tid då den rysk-kinesiska konflikten och början av ”kulturrevolutionen” kunde ha åstadkommit ett verkligt ideologiskt klagörande i partiet och en omgruppering av dess inre krafter.

Icke desto mindre lämnade dessa få månaders ”öppning”, hur ytlig och motsägelsefull den än var, sina spår. Den var gynnsam för ett ömsesidigt utbyte av tankar och idéer mellan partiet och massrörelsen utanför det, i synnerhet bland de vanliga medlemmarna. Det var en påverkan som inte så lätt kunde neutraliseras — partiets massa är nu mera ”extremistiskt” inpyrd än före 1968. Den speciella polarisering som skyddar det franska kommunistpartiet från varje inre motsättning — alla ”moderata” krafter inom partiet, alla ”extremistiska” utanför — har inte uppstått i Italien. Ännu viktigare: denna ”öppning” har möjliggjort — över partiet och fackföreningarna, eller åtminstone med deras neutralitet — ett utbyte av politiska och organisatoriska erfarenheter mellan studentrörelsen och arbetarklassen.

Den tolfte partikongressen 1969, som tycktes godkänna politiken med en ”öppning åt vänster” (i centralkommitténs teser, i debatten före kongressen, distriktets kongresser och Berlinguers avslutande tal) markerade i verkligheten övergången till en ny fas och en annan politisk linje. Longos rapport överraskade hela kongressen med sitt oförblommerade förslag att bromsa rörelsen och använda segern i valet 1968 och det rådande uppsvinget bland massorna till en ny parlamentarisk majoritet som skulle innefatta PCI. Den största och viktigaste delen av vänstern (ledd av Ingrao) accepterade en underordnad roll och lät sig inordnas i den administrativa apparaten, ledd av Berlinguer. Sammansättningen av den nya ledning som valdes på kongressen markerar en paus i upptagandet av nya kadrer: resultatet blev en förständig kompromiss mellan Berlinguer och den traditionella högern. Ungdomsförbundet halshöggs och likviderades i politisk mening.

Kongressens konsekvenser blev uppenbara de närmast följande månaderna, vilka kom att visa

⁹ 1966 hade det socialistiska (PSI) och socialdemokratiska (PSDI) återförenats — de sprack 1947 — och blivit PSU (det förenade socialistpartiet). Återföreningen var kort och stormig och PSU sprack ånyo 1969 — den grundläggande skiljelinjen var som tidigare förhållandet till PCI.

¹⁰ Sensommaren 1969 sprack den dominerande, s.k. doroteo-fraktionen inom DC. Krisen framkallades av Moro, som lämnade fraktionen med avsikt att skapa en enad vänster-fraktion inom DC, en avsikt vari han ej lyckats. An en gång var huvudfrågan förhållandet till PCI.

sig politiskt avgörande. Ty två processer mognade vilka skulle komma att påverka hela den politiska situationen i Italien och till vilka PCI:s eget svar skulle bli av avgörande betydelse: det nya uppsvinget i arbetarnas kamp och krisen i Rumors regeringskoalition (som föll sommaren 1970). Det var just samspelet mellan dessa två processer som nu krävde en avgörande vändning av partiets politik. Vid en tidpunkt då alla förutsättningar var för handen, trädde det åt sidan och försmådde ett utomordentligt tillfälle att driva fram ett alternativ till systemet.

Det stora uppsvinget 1969

Både PCI och fackföreningarna intog en försiktig attityd till den nya vågen av kamp och strejker i fabrikena. För första gången på 20 år placerade de sig uttryckligen i rörelsens kölvatten och inte i dess ledning, bromsade snarare än stimulerade den. Under de många företagsstrejkerna våren 1969 (Rhodiatoce, Pirelli, Porto Maghera, Fiat) konfronterades de proletära avantgarderna i fabrikena med försiktigheten hos deras egna fackliga organisationer, t.o.m. fram till en fullständig brytning. Formerna för denna kamp, och de krav som fördes fram (likformig löneökning för alla, kontroll av tempot i fabrikena, hårda strejker) skulle senare bli de officiella parollerna under den ”heta hösten” 1969; men de påtvingades en tveksam och motsträvig ledning av massorna. Begreppet sociala strider — som införts genom strejkerna för pensionsreformen och striden kring lönezonen¹¹ — övergavs hastigt för att inte fabriksstrejkerna skulle växa över i en allmän politisk resning. De nya formerna för direktdemokrati (fabriksdelegater) måste växa fram spontant och för sent: de hade inte mer än kommit igång förrän partiet försökte reducera dem till inskränkta fackförenings- och verkstadsfunktioner. Det hindrade alltså deras uppenbara möjligheter att generalisera och politisera rörelsen (t.ex. jordbruksarbetarnas krav på arbete, hyresgästers och bostads-ockupanters kommittéer, huskommittéer av tekniker och intellektuella).

Även under hösten 1969 när fackföreningarna gick med på att stödja en radikalisering av kampen var de noga med att inte påskynda dess politiska utveckling: omedelbara och konkreta krav var de enda de stödde. De informerade massorna att en politisk lösning skulle sökas senare och annorstädes, utanför fabrikena och inom parlamentet. Möjligheten att använda det tryck som nerifrån sattes av arbetarna, att förallmänneliga och ena rörelsen (bland bönderna, studenterna, i Syditalien) övervägdes inte ens.

Partiets attityd till krisen i regeringspartierna, som blossade upp vid denna tid, var likartad. Man hade nu ett historiskt tillfälle att undergräva den politiska enheten i det katolska blocket (en klyfta mellan ACLI¹² och DC, en radikalisering av vänstern i den katolska fackföreningsrörelsen, CISL) och att försvaga socialdemokratins inflytande (sprängningen av PSU och en ideologisk kris i den reformistiska intelligentian). Men den kommunistiska partiledningen förkastade medvetet varje sådant förslag. Den föredrog att sikta mot en gradvis återhämtning och ett närmande till DC och PSI. Den godtog den kristdemokratiska vänstern, inklusive Moros fraktion, som sin främsta katolska samarbetspartner. Det förkastade en upplösning av parlamentet som varande huvudfaran för ögonblicket. Det föreslog en DC-PSI-regering som en möjlig målsättning och bedömde den inre utvecklingen i PSI som avgörande för en ny politisk lösning för landet. De teman som behandlades på den tolfte partikongressen — ett nytt historiskt block; en rekonstruktion av de politiska krafterna i de sociala stridernas smält-

¹¹ Italien är administrativt indelat i olika geografiska zoner i löneavseende. Syditalien är den lägsta kategorin.

¹² ACLI är den Katolska Arbetarassociationen och frigjorde sig från DC 1969. CISL är den katolska fackföreningsrörelsen i Italien, den näst den kommunistledda CGIL största i Italien.

degel; ett alternativ till systemet; en kritik av den representativa demokratin — lades åt sidan av partiledningen. För att komplettera den nya linjen i inrikespolitiken på det internationella fältet accepterade partiledningen den s.k. normaliseringen i Tjeckoslovakien och föste partiet tillbaka mot det ryska lägret (genom att delta i Moskvakonferensen för de prosovjetiska kommunistiska partierna).

Dessa politiska prioriteringar förebådade, fastän de för tillfället kom i skymundan genom massornas uppsving, alltså redan den senare snabba utvecklingen mot höger. Det tryck som arbetarnas kamp satte på den italienska ekonomin, det nya kraftförhållande som den hade skapat inom fabriker och den press som den utövade på hela samhällsbyggnaden, kom med nödvändighet att framtvunga en politisk och ekonomisk kris som oundvikligen skulle skingra partiets oklara position. Bombexplosionerna i Milano¹³ och den första Rumorregeringens fall var tillräckliga för att klargöra alternativen: partiet fick antingen acceptera en radikalisering av massornas sammanstötning med systemet eller undertrycka rörelsen och kväva krisen i dess linda. Eftersom det första alternativet syntes åtskilligt riskablare, och då partiet inte gjort något för att förbereda sig för en sådan möjlighet, som motsade dess djupast förankrade traditioner, valde det naturligtvis det andra.

När kollektivavtalen undertecknats utfärdade partiet parollen: ”från kampen i fabriker till den sociala kampen”. I praktiken innebar detta två ting. Å ena sidan tillät det partiet och fackföreningarna att gradvis överge striden på de fält som avtalen lämnat öppna (arbetstid, ackordssatser, trygghet i arbetet, indelning av arbetarna i kvalifikationsgrupper), och där företagsledningarna sökte hämta igen förlorad mark. Å andra sidan förde det fram en ”social kampanj” av klassisk reformistisk typ med allmänna krav som endast kunde stabilisera systemet och vars organiserade del begränsades till krav på vissa lagförslag; ledningen och handhavandet av det hela lades i händerna på de centrala ledningarna i fackföreningarna. Denna typ av ledning, vid en tid då massornas konfrontation med kapitalet blev allmän och politisk, avsågs kanske undergräva rörelsens ”omstörtande” sidor. I verkligheten fick den till effekt att försvaga rörelsen som helhet, att vägen banades för korporatism och att massorna ”tröttades ut”. Så följde nu det otroliga hanterandet av strejkerna för reformer — de uppsköts under hela valperioden i juni 1969, inställdes den 7 juli, iverksattes i oktober morgonen efter det att en överenskommelse nåtts med regeringen; förfuskandet av lärarnas och de statsanställdas konflikter; slapp och försenad utbredning av de stora företagsstrejkerna (Fiat, Rhodiatoce, Chatillon, Alfa-Romeo); svagt och lokalt begränsat svar på förtrycket (Fatme, Rhodiatoce, Riaggio); fullständig brist på inflytande på revolterna i Syditalien (Reggio Calabria). Sådana var frukterna av en politisk linje som var både oansvarig och opportunistisk.

Den andra sidan av samma mynt var en följd inviter till kristdemokraterna och center-vänsterkoalitionen. Stående inför en regeringskris, efter två år av exempellös klassmobilisering, begärde PCI nu inget mer än ”en regering som skulle verkställa beslutet om regionerna”.¹⁴ Utöver sin fruktan för en parlamentsupplösning som kunnat fördjupa den sociala konflikten i landet, tycks partiet ha hoppats att det skulle kunna översätta en ”facklig seger” i ännu en

¹³ Polisen ville lägga skulden på anarkisterna men den italienska pressen misstänkte i allmänt en provokation från den nyfascistiska högern. Se *Massakern i Milano* (PAN 1971) för en framställning av sakförhållandet.

¹⁴ Upprättandet av lokala, regionala förvaltningar utlovades av författningen från 1945 men har alltid stoppats av kristdemokraterna eftersom det skulle ge PCI regional kontroll över delar av mellersta Italien (det ”röda bältet”). Det har varit ett av PCI:s stående parlamentariska krav. Upprättandet av regionalt självstyre nyligen var sålunda en eftergift, bland andra åt PCI.

”valseger”. Detta var endast den sista, parlamentariska versionen av en hopkrympande ”offensiv” ställning. Dess sätt att föra valkampanjen i juni, och resultatet av kampen runt om i landet, innebar en demoralisering av oppositionen från vänster och understödde PSI:s återhämtning. Nederlaget i valet den 7 juni (det var första gången sedan början av 1950-talet som PCI:s röstetal gick tillbaka) utnyttjades sedan av den kommunistiska ledningen just som ett medel att påskynda partiets inlemmande i det etablerade politiska systemet på både kommunal och nationell nivå. Berlinguers huvudartikel i *L'Unità* i juli (17/7), vari han systematiskt förde fram PCI:s inställning till den nya regeringskrisen, satte slutpunkten för denna utveckling. Den avslöjade en ny fas i partiets utveckling: en politisk vändning.

Högervändningen och dess strategiska innebörd

Berlinguers artikel utgjorde, tydligt nog, en kraftig markering av att den tolfte partikongressens inriktning och de åsikter som då var i svang övergivits. Men den nya vändningen var djupare och gick längre än så. Den tolfte kongressens ”vänster”-framtoning var mer än en sista radikal suck: den var partiets, framförallt en del av partiet, svar på en situation som präglades av omfattande antikapitalistiska masstrider, framväxten av ett nytt politiskt och socialt avantgarde till vänster om PCI, och en allvarlig kris i den borgerliga maktens jämvikt. Detta återvändande, i denna speciella situation, till en försiktig reformism är därför inte en enkel återgång till en tidigare utgångspunkt: det är ett medel för ett avgränsat politiskt mål – PCI:s deltagande i förvaltningen av staten. För en jämförelse måste vi gå tillbaka till folkfronten i 30-talets Frankrike, eller till Togliattis veto mot en resning i Italien 1944.

En jämförelse med dessa skickesediga episoder understryker emellertid också det nya i den aktuella situationen. Det består inte i att PCI tar på sig försvaret av ”nationens intresse” i en akut kris; att det lägger bördan på arbetarklassen för att undvika en ekonomisk nedgång; att det accepterar utsikten att delta i en koalitionsregering inom en borgerligt institutionell ram. Så har det alltid varit. Vad som däremot är nytt är att den *kommunistiska ledningen för första gången är väl medveten om det pris som måste betalas för ett sådant deltagande, om det ska bli långvarigt och allvarligt menat, och att den är helt inställd på att betala det*. Berlinguers artikel innebär en självkritik för det kommunistiska fronttänkandet, och accepterar behovet att sopa undan folkfrontens maximalistiska element och hegemoniska drömmar, allt det som gjort det till en misslyckad och förlorande strategi, men ändå subjektivt revolutionär och objektivt antagonistiskt till systemet.

Denna självkritik hängs upp på två frågor. För *det första* att PCI nu förkastar sitt traditionella mål att åstadkomma en begränsad men tillräcklig omruskning av de borgerliga politiska partierna för att splittra det kristligt-demokratiska partiet och därigenom ge rum för dess egen ledning av en regering för ”avancerad demokrati”, som antas leda fram till tröskeln till en förändring av systemet. Hädanefter är PCI:s målsättning att delta i en allians vari maktinstrumenten stannar i kristdemokraternas händer. Mer än så: *det är nu det kristligt-demokratiska partiets enhet, och en förskjutning i dess inre maktbalans, så att dess oförbättrliga höger tämjs, som blir den oundgängliga garantin för den kommunistiska planen att gå fram inom ramen för en ”demokratisk” stabilitet*. Det indirekta stöd som Colombo-regeringen åtnjuter, och dialogen med Moro och Andreotti,¹⁵ vittnar om PCI:s aktiva medverkan till detta gemen-

¹⁵ Aldo Moro är en av de viktigaste politikerna i DC och var mannen bakom center-vänster-koalitionen (se not 7 ovan). Han är en konventionell borgerlig konservativ. Nyligen har han dock taktiskt glidit åt ”vänster” och lanserat tankegångar om samarbete med PCI. Giulio Andreotti, traditionellt en av DC:s mest prominenta högerledare och Vatikanens främste hejduk i partiet, har nyligen framträtt som en ”progressiv samtalspartner” för PCI — en

samma mål: gradvis förskjutning av DC åt ”vänster”, som inte påverkar dess enhet.

För det andra har PCI nu radikalt förändrat innebörden i det sociala block, och sålunda den programmatiska målsättning som dess framtida ”koalitionsregering” avses uttrycka. *Den gamla alliansen av ”antimonopolistiska” krafter har nu begravts. Det nya målet är ett närmande mellan arbetarklassen och den ”avancerade” delen av kapitalet, på ett gemensamt ekonomiskt program för att eliminera parasitismen och för en utveckling av den offentliga sektorn, som harmoniskt ska förena produktivitetens krav med arbetarnas behov, inom systemets ram.* Förutsättningen för ett sådant närmande är inte ett allmänt socialt stillestånd (inte ens kapitalisterna ber om ett sådant), men ordningens upprättande i fabrikena, balanserat av reformer mot de ekonomiska resurser som finns tillgängliga för dem, och uppsugandet eller nedtryckandet av massornas omstörtande rörelse. PCI har visat sig berett till denna kohandel. Den är villig att betala hela priset och riskerar fullt medvetet att en opposition till systemet växer fram på dess vänsterflank.

I ljuset av denna politiska operation framstår PCI-ledningens strategi de senaste åren klart. Dess ”öppenhet” gentemot massrörelsen 1968-69 ter sig inte längre bara som ett taktiskt knep, men som ett nödvändigt element i dess grundläggande mål: att framkalla den nödvändiga oron i den borgerliga koalitionen led för att bereda vägen för partiets inträde i regeringen. De senaste månadernas ”högervändning” kunde markeras så klart endast därför att de föregående åren hade skapat en situation vari detta alternativ nu framstod som både lockande (i termer av ämbeten) och nödvändigt (för att undgå en kris i det politiska systemet). Genom att överflygla Amendola (den yttersta partihögerns talesman) på högerkanten har Berlinguer lyckats med bedriften att skapa ett politiskt perspektiv för den omedelbara framtiden som på en gång kan ena partiledningen och förändra partiets grundläggande natur och politiska position utan att det skapar en allvarlig inre splittring. Det förefaller att vara en lysande politisk operation. Men ser man lite närmare på den, och ser den i dess rätta sociala sammanhang, är dess briljans just det bräckliga och sterila i hela manövern. Berlinguer är i förhållande till Togliatti vad Napoleon III var till Napoleon I.

PCI överger i själva verket det säkra monopol det haft som orubblig opposition — det som ger PCF dess styrka — för ett företag som är mycket mera ambitiöst men också mera riskabelt. Det har nu nästan nått så långt att ingen återvändo längre gives. Ty om PCI hädanefter skulle återgå till en annan politik, eller bara till negativ opposition, skulle det förlora kraftigt på sin högra flank utan att fördenskull återvinna sin politiska trovärdighet på den vänstra. På samma gång blir det för DC allt svårare, för varje dag som går, att ånyo bygga upp sin maktställning på en klassiskt konservativ bas, utan att löpa risken av en inre splittring. Fastän spelet sålunda har sina faror för båda deltagarna kan de endast försöka lösa dessa motsättningar genom att påskynda det. De två partierna väntar nu bara på att Saragas presidenttid skall utlöpa, och avlägsna hotet om en parlamentsupplösning, för att göra upp.¹⁶

Det bräckliga i operationen

För att ett snabbt och uttryckligt inlemmande av PCI i systemet ska kunna ske, utan att det åsamkar vare sig PCI eller de institutionella systemet som sådant en allvarlig kris, måste emellertid förutsättningarna för ett reformistiskt politiskt system föreligga. Denna reformism

helomvändning än mer markerad än Moros.

¹⁶ Giuseppe Saragat, tidigare socialdemokratins ledare i Italien kommer att avgå som president i oktober 1971. Valet av ny president är en avgörande parlamentarisk drabbning, där PCI:s röster kommer att vara nödvändiga för vinnaren (som de var för Saragat 1964). Huvudkandidater är f.n. Moro och Fanfani.

måste inte endast garantera snabb ekonomisk tillväxt utan också vidmakthålla den parlamentariska demokratins institutioner och tillfredsställa massornas materiella behov och krav. I dagens Italien existerar inte dessa förutsättningar. Utsikterna för en snabb expansion av ekonomin är dåliga. Utrymmet för en ytterligare omfördelning av inkomsterna är litet, åtminstone till dess avsevärda och allmänna produktivitetsökningar uppnås. De behov som har ansamlats, de krav som har artikerats och den kamperfarenhet som massorna skaffat sig är överväldigande. Rikedomens verkliga fästen kan inte attackeras utan att man skadar det kapitalistiska systemets grundläggande mekanismer. Statens institutionella apparat är inkompetent och förlamad. DC och PCI förefaller inte vara politiska krafter som är oförmögna att konsekvent och förnuftigt iverksätta ett program som går utöver deras respektive väljargruppers, och egna organisatoriska, intressen. Den internationella sammanlänknings av världskapitalismen sätter mycket strama ramar för utvecklingen inom varje nationalstat.

Dessa svårigheter har paradoxalt nog förvärrats genom kommunisternas politiska aktivitet under senare år. Genom att ge massrörelsen tämligen fria tyglar, och inte förhindra dess radikaliserings, har Berlinguer-ledningen kommit att begränsa sitt eget manöverutrymme. Ty kampen i fabriken har minskat utrymmet för reformistiska eftergifter: de segrar som avunnits systemet har inte bara tagit verkliga resurser från kapitalet utan också stimulerat nya krav, utbredd nya former av masskamp och fört upp arbetarklassens självständighet på ett högre plan. De har så småningom genomsyrat hela samhällskroppen. Den latent sociala revolten i Syditalien har exploderat i nya våldsamma former, som, utan ledning från vänsterns sida, har tagits över av reaktionära krafter (Reggio Calabria). Den parasitära medelklassen visar sig kapabel till ett hårt motstånd när dess gruppintressen hotas. Nya kampformer och -fronter har tillåtits växa fram, uttryckta och utformade av en ny generation militanter med nya idéer. Oförhindrat har "extremismens" virus genomträngt de fackliga organisationerna, den katolska vänstern och även PCI:s medlemskader. Alltså möts PCI:s inlemningsstrategi, med föga politisk täckning eller säkerhetsmarginal, av en omfattande, om än delad och förvirrad, opposition till vänster — av oändligt mycket större omfattning än 1944. Sedd i detta ljus är Amendolas bryska och klandrande kritik av Berlinguers "opportunist" med dess skenbara eftergifter till vänstern de senaste två åren inte utan berättigande: partiets misslyckande med att kontrollera massrörelsens radikaliserings har gjort dess nuvarande manövrer mycket riskabla.

Under loppet av de senaste månaderna har dessa risker uppenbarats. Det är gott och väl att Berlinguer berömmar förskjutningen åt vänster i regeringen, vilken hans politik tar äran åt sig för. För massorna har denna "förskjutning" sedan hösten inneburit en intensifierad utsugning, ett förvärrande av Syditaliens problem, en stegring av levnadskostnaderna, en våg av förtryck inom och utom fabriken och 700 miljoner lire i nya skatter. Vad har de fått i stället? Löften om reformer som har mist sin lockelse redan innan de genomförts: skilsmässolagen; PCI:s deltagande i regionernas förvaltning; små eftergifter på utrikespolitikens område som inte ens mäter sig med Pompidous diplomati. Det är möjligt att systemet kan ge mer än så, särskilt om PCI visar sig villigt att ge det ett fastare stöd. Ändå förefaller skillnaden mellan omfattningen av den politiska operation som är på väg och de praktiska resultat som den kan avkasta, vara vid.

Detta betyder inte att PCI:s reformistiska strategi kommer att falla samman inom några månader. Givet den kraft som partiledningen lägger bakom sin plan, och dess stora nedärvda prestige; givet att det också i massrörelsen finns en objektivt reformistisk del; givet att det kapitalistiska samhället har mäktiga inlemningsmekanismer och att dess nuvarande kris i

Italien inte är en allmän produktionsförflamning — så kan inlemningsprocessen förvisso fortsätta ännu en tid. Den kommer endast gradvis att avmystifieras och till priset av svåra bakslag. I denna mening är PCI:s högervändning inte en anledning till jubel: den kommer att försvåra och försena uppbyggandet av ett antikapitalistiskt alternativ.

Säkert är emellertid att den stora politiska manöver som nu är på väg mellan Italiens två största partier inte kommer att erbjuda en varaktig lösning till den italienska kapitalismens nuvarande kris. Inte heller kan den uttrycka, ens i tillfällig form, proletariatets faktiska behov och strävanden. Det finns en djup och materiell motsättning mellan kommunistpartiets politik och dess sociala bas. Idag är det möjligt att bestrida denna förras överhöghet över den senare och skapa en ny organiserad politisk kraft. Situationens snabba utveckling gör detta mål både realistiskt och nödvändigt. Realistiskt, därför att alla förutsättningar redan finns för handen; nödvändigt, därför att annars kommer hela den tradition av klassjälvsständighet som är det italienska proletariatets arv att gå förlorad. I en situation som är svårare än någonsin för den, är det av största vikt att arbetarklassen inte än en gång skall nödgas starta från noll.

Övers: GO & GS

Ur *Zenit* nr 3 (nr 29) 1972

Politisk kommentar: Italien efter valet 1972

Förändrades de politiska positionerna efter det italienska parlamentsvalet 7-8 maj 1972? Ytligt sett inte särskilt mycket. Under de senaste valen (1963, 1968, 1972) har de kristliga demokraterna i siffror visat minimala variationer: först en nedgång och sedan åter en uppgång på sammanlagt 0,4 % sedan 1963. Kommunistpartiet har under samma period visat en konstant, svag uppgång på 1,9 %. Socialister och socialdemokrater har skilts, förenats och åter skilts, men utan större vinster i någondera positionen. Flera partier är på väg att försvinna totalt.

De vänstersocialister (PSIUP) som bröt sig ur socialistpartiet vid en av schismerna under 60-talet har vid senaste valet gått tillbaka så starkt, att partiets upplösning är ett faktum. Vid en partikongress i juli, då detta skedde officiellt, uttalade sig majoriteten för ett uppgående i PCI, medan en minoritet valde återgång till PSI. Ännu en minoritet försöker rekonstruera partiet i ny form och under nytt namn.

Monarkisterna (PDIUM) hade redan före valet funnit sig i sin tillbakagång och förenat sig med nyfascisterna (MSI). Liberalerna (PLI) har på tio år minskat till hälften. Två nya partier, som uppträdde för första gången i detta val, Manifesto, den ur PCI utstötta gruppen, och MPL, grundat på den katolska lekmanorganisationen för arbetare, lyckades inte samla tillräckligt med röster för att bli representerad i parlamentet. (På så sätt förlorade Manifesto det fåtal platser de hade fått medan innehavarna ännu representerade kommunistpartiet.)

Har vänstern som helhet gått framåt eller bakåt? Räknar man samman alla partier från och med socialisterna och vänster därom, kommer upp till närmare 40 %. Siffran för 1963 var ungefär densamma. (Valet 1968 kan inte jämföras eftersom socialister och socialdemokrater då var sammanslagna till ett parti, och det nuvarande socialdemokratiska partiet (PSDI) är ett reaktionärt parti, delvis till höger om de kristliga demokraterna). Det måste dock framhållas att denna ”vänster” om 40 % knappast utgör något reellt politiskt alternativ i parlamentarisk form, då en bas för verkligt samarbete saknas. Socialistpartiet (PSI) är sedan ett decennium präglad av sin roll som regeringsparti, fjättrat som gisslan i en center-vänster-koalition, som för större delen av partiet fortfarande tycks hägra som den enda politiska möjligheten.

Om man räknar platserna i parlamentet (kammaren) så har kommunisterna vunnit två mandat sedan 1968. Om man räknar den parlamentariska vänstern som PCI och PSIUP tillsammans, så har denna förlorat 21 mandat (på grund av PSIUPs tillbakagång). Även om vi räknar in socialisterna i denna vänster så har den förlorat 13 mandat sedan 1963.

Nyfascismen på frammarsch

Nyfascisterna, MSI, vann en stor framgång i förra årets kommunala val, som endast berörde vissa delar av Italien. De fick sammanlagt 13,9 %. I 1972 års parlamentsval fick de 8,7 %, vilket betydde 26 nya platser i kammaren. De har därmed 56 platser av 630.

Som jämförelse kan nämnas att när Mussolini bildade sin första regering 1922 så hade fascisterna 35 platser av 519. Socialistledaren Nenni har efteråt sagt om den tiden: ”alla var ense om att inte ta fascismen på allvar”.

Nyfascismen är svag i norra Italien (utom i Trieste) och stark i vissa sydliga landskap, Apulien och Kampanjen, där provinsen Neapel har 19,2 % nyfasciströster och därmed är ett av fascismens allra starkaste fästen. öarna Sardinien och Sicilien är också tillhåll för fascisterna. I den sicilianska provinsen Catania fick de 22,2 %, det största procenttalet i hela Italien, och MSI blev där det största partiet. Catania har en halv miljon invånare och ett påtagligt stort ”trasproletariat” i miserabla bostadsförhållanden. Också i Rom är nyfascisterna starka, liksom i hela det romerska landskapet Latium (16 %).

På dessa platser var nyfascisterna starka även tidigare. Den märkbaraste förskjutningen har skett i provinsen Reggio Calabria. Reggio inledde en långvarig revolt sommaren 1971, när staden inte blev utsedd till provinshuvudstad (vilket skulle medfört en rad nya försörjningstillfällen). I stället utsågs Catanzaro, socialistpartiets generalsekreterare Mancinis hemstad. Denne blev också den huvudanklagade i Reggio. Mancini har i Kalabrien fört ett politiskt feodalstyre och varit den ende ”värdige” konkurrenten till maffian i regionen. Oppositionen mot Mancini inom partiet har varit mycket stor, men tack vare att nyfascisterna drivit en så våldsam kampanj mot honom har han suttit kvar på sin post till kommande kongress. Men det som nu skedde var att han inte blev vald (till parlamentet) i sin egen kalabresiska valkrets!

Revolten i Reggio sveks av hela den parlamentariska vänstern (av missriktad solidaritet med Mancini) och instrumentaliserades i stället av nyfascisterna. Resultatet syns i dag, nyfascisterna har tredubblat sitt röstetal, till 20,2 %, och revoltens i alla avseenden tvivelaktige ledare, Ciccio Franco, är idag senator.

För nyfascisterna (MSI) valdes också två kända militärer; general Giovanni de Lorenzo, f d chef för säkerhetspolisen, f d överbefälhavare, i tur och ordning för karabinjärerna och för armen, anklagad för att ha planlagt en statskupp efter grekiskt mönster 1964 (vilket av en parlamentarisk undersökningskommission reducerades till att han ”överträtt sin kompetens”); och amiral Birindelli, chef för NATO:s medelhavsflotta ända tills för några månader sedan.

De kristliga demokraterna håller sina starka fästen i norra Lombardiet, i Venetien och i Abruzzerna, där de går starkt framåt. Kommunisterna ökar något i de traditionellt röda regionerna Toscana, Emilien och Umbrien. Manifesto har nått sin största framgång i det röda bältet, i en så stark kommunistdominerad stad som Reggio Emilia (PCI 48,8 %, Manifesto 2,9 %). I övrigt är det bara i två regioner där Manifesto kommer över 1 %, nämligen Marche och Latium.

Manifesto hade satt upp anarkisten Pietre Valpreda på sin lista. Valpreda är den huvud-anlagade för Milanoattentatet den 12 december 1969, i fängelse utan bevis och i väntan på rättegång sedan dess. Genom den ”immunitet” som parlamentsledamöter åtnjuter skulle han ha kunnat bli fri, om han hade blivit vald, vilket alltså inte lyckades.

För samma attentat har också tre fascister häktats. En av dem är Pino Rauti, grundare av den fascistiska terrororganisationen Ordine Nuovo och journalist på Romtidningen Il Tempo. Han var parlamentskandidat för nyfascisterna. När undersökningshandlingarna överfördes från Treviso till Milano, där processen ska äga rum, ansågs överväldigande bevis på de häktades skuld föreligga. En vädjan från fascisterna till högsta domstolen för Rautis frisläppande hjälpte inte. Däremot kunde åklagaren i Milano släppa Rautis på grund av ”brist på bevis” med hjälp av den ännu gällande fascistiska strafflagen. Detta frisläppande fördömdes av alla utom fascisterna och socialdemokraterna! Rauti kommer till parlamentet – medan den oskyldige Valpreda sitter kvar i fängelse.

Under valkampanjen har man bland de kristliga demokraterna formligen tävlat om vem som var mest till höger. Detta stod klart redan under presidentvalet i december förra året. När man inte lyckades få Fanfani vald kunde man, med fascisternas stöd, i stället välja kristlige demokraten Leone. De kristliga demokraterna använde sig av alla metoder för att förhindra en förlust som allmänt förutspåts. Lokalt växlade metoderna. På Sicilien satte man fart på klientsystemet med betalda underhuggare.

(På Sicilien har samarbete mellan DC och fascister ofta förekommit. Där är alla av de kristliga demokraterna Fanfanis fraktion – ”fanfascismo” – och de är alla maffians män eller själva mafiosi.) I Apulien auktoriserade det regionala styret vårjakt på flyttfåglar. I Rom talade man om ”det fria initiativet”, dvs fritt fram för byggspekulationen t.ex. överallt har det stått klart att DC siktar mot en center-höger i stället för den center-vänster, som dominerat de senaste tio åren – dvs en regering utan socialisterna.

En reaktionär regering

Den regering som formerades först några månader efter valet består också av *kristliga demokrater*, *socialdemokrater* och *liberaler* med stöd ”utifrån” i parlamentet av *republikanerna* (PRI). Det är en regering som redan från början karaktäriserats som ”svag och äventyrlig”. Det är en regering som baserar sig på de reaktionäraste elementen i det kristliga demokratiska partiet. Det är visserligen ingenting ovanligt att regeringsmedlemmar är insyltade i maffian, men den här gången har man inte dragit sig för att ta med två av de mest ökända sicilianska maffiapolitikerna, sådana som Gioia (postminister) och Lima (statssekreterare i finansdepartementet).

Denna regerings klart reaktionära karaktär har redan visat sig vid ett flertal tillfällen, bl a då de vid omröstningar tagit stöd av fasciströster för att klara en majoritet. Officiellt deklarerar man sin antifascism, men praktiken är en annan. Konseljpresidenten Andreotti har offentligt (före valet) och inför TV-kameror uppträtt tillsammans med nyfascisternas ledare Almirante och betygat honom sin aktning. Och för en tid sedan uttalade han sig i parlamentet om det amerikanska presidentvalet med en häftig attack mot Mc Govern (enligt *Herald Tribune*: ”... precis som jag inte tycker om en annan punkt i Mc Governs plattform och det är den i vilken han bekräftar sin önskan att stoppa Vietnamkriget omedelbart”).

Det förefaller emellertid troligt att regeringen kommer att hålla sig kvar tills socialisterna hållit sin kongress i höst. Inom det kristligt demokratiska partiet förekommer en häftig makt-

kamp för närvarande. Hela den s k vänstern inom partiet har protesterat mot regeringens högerpolitik och även understrukit sin protest genom att lämna alla partiposter. De siktar mot en ny regering tillsammans med socialisterna.

Socialisterna som nu alltså tillsammans med kommunisterna utgör den parlamentariska oppositionen om sammanlagt 368 röster, förbereder under slitningar sin kommande kongress. Partiordföranden De Martini har tillsammans med Nennis fraktion majoriteten, och den arbetar för ett nytt regeringssamarbete. Accepterar man att ingå i en regering tillsammans med liberalerna (vilket man hittills vägrat), så innebär detta sannolikt en ny splittring av partiet, med en högervändning av den resterande regeringsdelen som resultat.

Kommunisterna höll sin partikongress strax före det extraordinära valet. Där betonades bl a villigheten att ta ansvar för landets framtid i regeringsställning, dock inte, vilket uttryckligen framhölls, tillsammans med ett kristligt demokratiskt parti av nuvarande utseende. Den förskjutning inom partierna och mellan partierna, som vore en förutsättning för PCI:s eventuella regeringsmedverkan, har inte inträffat och ser inte ut att inträffa inom överskådlig framtid. Däremot understöder man uttryckligt socialisternas återinträde i regeringen, för "fridens skull" och till priset av vissa eftergifter som gör det möjligt att via socialisterna få ett visst inflytande över regeringen. Förutsatt alltså att man inom DC kan enas om en sådan regering.

I alla händelser är det stora kommunistpartiet med sina över 9 miljoner röster fortfarande i stort sett låst i sin frontställning som den permanenta oppositionens parti. Samtidigt blir det allt uppenbarare att det enda alternativet vore att påskynda den revolutionära processen som ett svar på de ökande sociala motsättningarna. Men detta skulle innebära en radikal förändring av PCI:s nuvarande linje, och den ändras kanske inte så snabbt.

I en artikel i partitidningen *Rinascita* (4/8 1972) har partiets generalsekreterare Berlinguer formulerat denna linje: "om man å priori förnekar möjligheten av kommunistpartiets medverkan i regeringen, så paralyserar man det politiska initiativet också hos de mer avancerade demokratiska krafterna, och man hejdar inte bara landets nödvändiga demokratiska utveckling, utan också varje demokratisk lösning på kort sikt, och följaktligen också varje möjlighet till en förnyelse av samarbetet mellan PSI och DC."

Fackförbunden. I år utgår avtalen för omkring 4 miljoner arbetare. I motsats till den heta hösten 1969, väntar man sig nu en ljummen höst. Man ligger lågt för att inte störa det inledda enandet av de tre stora fackförbunden. Ett första steg mot denna fackliga enhet togs i juli med en federativ pakt LO-förbunden emellan.

Repressionen är fortfarande enorm och flatheten gentemot den är uppseendeväckande.

Några exempel.

I Rom har fascisterna utövat en konstant terror i gymnasierna mot oliktankande elever. En vitbok om detta våld har sammanställts av en grupp föräldrar och överlämnats till domstol och till inrikesministern.

Dagligen sker fascistattacker och bombdåd mot vänsterpartiernas lokaler. Godtyckliga husundersökningar och arresteringar är också dagliga fakta.

I Turin har närmare 600 studenter och fackligt aktiva blivit åtalade för "brottsliga sammanlutningar" och "subversiv och antinationell propaganda" enligt gamla kvarstående fascistlagar. På Sicilien har ett stort antal militära träningsläger upptäckts – läger där

fascisterna övar skytte och bombtillverkning. De skyddas av lokala DC-pampar och bagatelliseras på regeringsnivå.

Regeringsbildningarna i Italien (några tiotal sedan kriget) utgör ett slags tragikomiskt maktspel högt över folkets huvuden. Man har länge undrat hur länge dessa balansakter kan hålla på, med den ena svagare och handlingslösare regeringen efter den andra, där kombinationerna kan ändras men där resultaten ändå i praktiken är ungefär desamma. Orsaken är naturligtvis att den verkliga makten aldrig funnits hos regeringen, hur demokratisk den än har sett ut, utan på annat håll – hos kapitalet och dess uppstöttare på andra sidan Atlanten.

Varför är repressionen så uttalad och öppen just i Turin?

Vem har makten i Turin?

(7 augusti 1972)

Birgitta och Torsten Bergmark

Lästips – mer om Italien

Tobias Abse: [Palmiro Togliatti - Stalins lojale tjänare](#) (om den ”legendariske” italienske kommunistledaren)

[II Manifesto. Teser och analyser av den radikala vänstern i Italien](#) (Samling texter från II Manifesto 1970-71)

[Lenins partiuppfattning: Från grupper till parti, 1895-1912](#). (Bok från Avanguardia Operaia 1970. I en efterskrift diskuteras AO:s och den övriga vänsterns utveckling)

[Italien på 70-talet](#) (Tar upp utvecklingen i Italien från 1972, dvs *efter* uppsvinget, bl a vänsterns djupa kris och tillbakagång)

Bakgrunden: Om Italien under 2:a världskrigets slutskede och åren närmast efteråt, se Fernando Claudin: [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 2](#) (kapitel 1).